

Brugen af adv. *hvervetna* i relativkomplekser i norrønt sprog

1. Formål

Nærværende artikel er et supplement til Hans Peter Naumanns afhandling: *Sprachstil und Textkonstitution. Untersuchungen zur altwetsnordischen Rechtssprache* (1979). Der er tale om en textlingvistisk beskrivelse af de 2 konstituerende elementer i den almene retsregel: forudsætning + bestemmelse.¹ Med udgangspunkt i disse 2 led undersøges bl.a. forudsætningens grammatiske form og funktion. Af interesse for nærværende artikel er et punkt i afhandlingens kap. 1, hvori der opstilles en 5-leddet typologi af "Voraussetzungsformen", betinget af de(t) led, hvormed forudsætningen indledes: fx *Ef-, Nú-, hv-Voraussetzungen*. Det er imidlertid blot en enkelt af de former, der indgår i typologien, der har interesse i denne forbindelse, nemlig den, der er behandlet under subkategorien *hv-adverbier + relativsætning*.² fx *hvervetna þærs er maðr verðr gort obota maðr. þa hevir hann firi gort fe sinu (. . .)* (Eidsivat. 523.31).

Grundlaget for min egen undersøgelse udgøres af et korpus af de ældste norrøne tekster (indtil omkr. 1200), som er excerperet i sin helhed. For de efterfølgende århundreder er excerperet ca. 3.000 perioder fra hvert århundrede: oldislandsk indtil ca. 1500 og gammelnorsk indtil ca. 1350. Samtlige typer af prosalitteratur indgår i materialet. Under Fortegnelse over excerperede og citerede kilder (se ndf. pkt. 6) er kun medtaget de tekster, der indgår i denne undersøgelse, i.e. samtlige noterede ekss. på denne brug af adv. *hvervetna*. Hvor sjælden og specifik konstruktionstypen er, kan man få et indtryk af ved at kaste et blik på den samlede mængde af tekster, der er excerperet med henblik på en samlet beskrivelse af de norrøne subjunktioner. Da fortegnelsen er temmelig omfattende og i forvejen trykt andetsteds, må det være nok her at henvise til den.³

¹ Ståhle 1965: KLN M x, sp. 169.

² Naumann 1979: 8–10, 36–8 (= 1.4.1.).

³ ANF 117: Forkortelser over excerperede kilder, s. 54–8.

2. Korpus m.m.

De relativkomplekser, som skal behandles i det flg., kan som korrelat have enten *hvervetna*⁴ alene eller *hvervetna* kombineret med et determinativt, pronominalt element: i.e. *þess* hh. *þar*; *fx*

Hvervetna: En *hvervitna* er soknar maðr tekr utlegðar fe. þá skal hann fa mann til at refsa þeim manne er a þing kómr (Járns. 268.33).

Hvervetna þess: En *hvervitna þess* er menn eigu lax a. þá scal hværr gera vęiði vel i sinna s (...) (Æ. Gulat. I 499.16).

Hvervetna þar: *Hvervitna þar* sem menn skulu giöra laga stefnur manna a þingi eða heima til lögmannz. þá skal gera halfs manaðar stefnu (...) (Jónsb. 193.5).

De tre typer af korrelater kan vikariere for hverandre. Det kan illustreres med flg. ekss., der alle er taget fra udgaven af Jónsbók, baseret på AM 351 fol (ca. 1360–1400)⁵:

1° *Hvervetna þar* vs. *hvervetna þess*:

Hvarvetna þar sem kona verðr barns hafandi, þá skal sá sem þat barn á (...) (Jónsb. II 69.9).

Var. i Gl. Kgl. Sml. 3269 a, 4to (ca. 1360): *Hvervetna þess* er (...).

2° *Hvervetna* vs. *hvervetna þar*:

En *hvervitna* er sýslumaðr tekr útlegðarfé, þá skal hann fá mann til at refsa þeim manni eptir þingmanna dómi (Jónsb. II 44.7).

Var. i AM 350 fol (Skarðsbók): *Hvervitna þar* sem (...).

De 3 typer af korrelater skal derfor behandlede samlet i det flg.

3. Frekvens, distribution m.m.

Som udgangspunkt kan den kronologiske og numeriske fordeling af *relativkomplekserne hvervetna þess* + *er-* hh. *hvervetna þar* + *sem*-sætning i gammelnorsk og oldislandsk sammenfattes i flg. skema:

⁴ Adv. *hvervetna* (den normale stavemåde) er i teksterne også noteret som: *hotvetna* (Sth. 164.15), *horvetna* (Nik. 45.16), *hvarvetna* (Cod. Tunsb. 53.3).

⁵ Jónsb. II: s. xxxvii, xli.

ÅRH.	<i>hvervetna þess er</i>	<i>hvervetna þar sem</i>
<i>Gammelnorsk:</i>		
Det ældste	7	0
13. årh.	1	2
→ ca. 1350	0	19
I alt	8	21
<i>Oldislandsk:</i>		
Det ældste	1	0
13. årh.	5	1
14. årh.	1	6
15. årh.	0	0
I alt	7	7
GN/OI-total	15	28

Til de 43 ekss., der indgår i tabellen ovf., skal yderligere føjes 3 m. *hvervetna þar er*, 8 m. *hvervetna er* og 1 m. *hvervetna sem*. I alt 55 ekss. fordelt m. 35 i gammelnorsk og 20 i oldislandsk. Dem vender vi tilbage ndf. Distributionen er m.h.t. til teksttype meget markant: de fleste ekss., i alt 49 el. ca. 90 %, er noteret i juridisk litteratur, fungerende som indleder af almene retsreglers forudsatte del.

De resterende ekss. af samme type er spredt noteret i den øvrige norrøne prosalitteratur: Gammelnorsk: Elis (21.10), Strgl. (16.20); Oldislandsk: Gunnl. (12.15), Jart. (348.8), Maur. II (654.11). Nik. (145.12), Sth. (75.r21). Altså overvejende noteret i det, der normalt henregnes til oversættelseslitteraturen.

I henseende til syntaktisk struktur er i nærværende undersøgelse noteret 2 typer:

1° én med *adv. hvervetna* kombineret med determinativt pronomen: enten (a) neutr. gen. sg. *þess* — eller (b) pronominaladverbiet *þar*.

2° én med *hvervetna* alene som korrelat.

Fx:

1° a: *hvervetna þærs er* maðr verðr gor obota maðr. þa hevir hann firi gort fe sinu en eighi erfvingia sinna (Eidsivat. 523.31).

b: *Hueruetna þar sem* falagh er hiuna i millum. þa skal gipting döttra ok heiman fylgia greiðazt af beggia þeirra fe (...) (Gulat. II 125.24).

2° En *hvervitna er* soknar maðr teker utlegðar fe. þa skal hann fa mann til at refsa þæim manne er a þing kœmr (Járns. 268.33).

Frekvens- og distributionsforholdet mellem typerne er flg.:

TYPE 1:

a: *hvervetna þess er*: 15 ekss.

b 1: *hvervetna þar er*: 3 ekss.

b 2: *hvervetna þar sem*: 28 ekss.

Selvom det samlede antal ekss. er få, kan der iagttages markante træk ved den kronologiske fordeling af korrelaterne under a og b 2.

Bortset fra et enkelt eks. i Jart. (ca. 1200–1250) med *hvervetna þar er* (348.8) er i det ældste gammelnorske og oldislandske korpus, i.e. indtil ca. 1250, kun noteret type a: *hvervetna þess er*, i alt 14 ekss., noteret i: fx Æ. Gulat. 15 (fx 499.16, 499.25), Æ. Gulat. II 2 (fx 12.13), Eidsivat. 1 (jfr. eks. ovf.); Sth. 1 (75r.21), Grág. 2 (fx 206.5), Nik. 1 (45.12); i yngre gammelnorske og oldislandske tekster er *þess* skiftet ud med *þar*, så at vi fra 14. årh., bortset fra et enkelt eks. i Jónsb. (ca. 1300–50) med *hvervetna þess er* (209.12) udelukkende har noteret type b 1: *hvervetna þar er* og (især) b 2: *hvervetna þar sem*. Af i alt 31 noterede ekss. med korrelatet *hvervetna þar* hidrører de 27 fra 14. årh. og blot 4 fra 13. årh. Trods de få ekss. er den kronologiske fordeling af konstruktionerne under type 1 således klar: de ældste gammelnorske og oldislandske tekster (i.e. her indtil ca. 1250) foretrækker korrelatet *hvervetna þess*, medens yngre, spec. fra 14. årh., foretrækker *hvervetna þar*.

Det er muligt på dette punkt at foretage en verificerende sammenligning af to retskilder, overleveret i mss. med godt 100 års mellemrum, nemlig Grágás, udgivet efter Gl.Kgl.sml. 1157 fol fra ca. 1250⁶ og Jónsbók efter AM 351 fol fra ca. 1360–1400⁷. Grágás er inddraget i Naumanns undersøgelse⁸, og ordforrådet i Jónsbók er bearbejdet i en KWIC-konkordans af Hans Fix⁹. Grundlaget for denne konkordans er AM 351 fol. Iflg. Naumann er i Grág. kun noteret *hvervetna þess er*, med i alt 11 ekss.¹⁰. En gennemgang af Fix' henvisninger til Jónsbók giver flg. resultat: af 35 ekss. har 27 korrelatet *hvervetna þar*, blot 2 har *hvervetna þess*, 5 er uden determinativt element og et enkelt har en kontaminationsdannelse, hvor der i et kap. begyndes med *hvervetna þess*, som afbrydes af et længere indskud, og så genoptages med *þar*. Altså en klar overvægt af korrelatet *hvervetna þar*. Typen udgør i AM 351 fol ca. 80% af samtlige korrelater.

⁶ Grág.

⁷ Jónsbók 1904; se endv. Jónsb. II.

⁸ Naumann 1979: 36–8.

⁹ Fix, H. 1984: 164.

¹⁰ Naumann 1979: 36–7.

Vi ser endv., hvad der også gælder for det norrøne korpus som helhed, at korrelatet *hvervetna þess* kun kombineres med *er*-sætn., medens *hvervetna þar* kan kombineres med både *er*- og *sem*-sætn. Det sidste er langt det hyppigste: *hvervetna þar er* er i det norrøne korpus noteret med 3 oldislandske ekss., *hvervetna þar sem* derimod med 28 ekss., heraf 25 fra 14. årh., fordelt med 6 i oldislandsk og 19 i gammelnorsk, især noteret i den oldislandske Jónsb. med 5 ekss. og den vestnorske Gulat. II med 11.

I forholdet mellem Gulat. II (ca. 1340) og den redaktion af loven, her benævnt som Gulat. I, Naumann har lagt til grund for sin undersøgelse, i.e. Don. var. 137, 4to fra omkr. 1250–1300, kan vi i øvrigt iagttage samme tendens til udskiftning af *þess* med *þar*: i den ældste redaktion (Don. var.) er tallene iflg. Naumann: 29 *hvervetna þess er* vs. ingen ekss. med *hvervetna þar*¹¹. I den yngre, altså Gulat. II (ca. 1340), er frekvensforholdet iflg. mit eget materiale vendt om, således at vi får 11 *hvervetna þar sem* vs. ingen *hvervetna þess er*. Vi ser endv., at såvel den vestnorske Gulat. II fra ca. 1340 samt den omtrent samtidige Jónsb. fra ca. 1360 begge har samme forkærlighed for *hvervetna þar sem*. Der kan altså her konstateres en parallelitet i fordelingen mellem oldislandsk og vestnorsk: i.e. på den ene side Gråg. (ca. 1250), som udelukkende — og på den anden Gulat. I efter Don. var. 137 (ca. 1250–1300), som næsten udelukkende har *hvervetna þess er*¹². Ingen af de af Naumann excerperede redaktioner af Borgartingsloven (efter AM 78, 4to, ca. 1300–25) og Eidsivatingsloven (efter AM 68, 4to, ca. 1300–25) har ekss. på konstruktions-typen *hvervetna þess (er)* — kun (og udelukkende) *hvervetna þar (sem)*.¹³ Disse kilder regnes normalt for østnorske.¹⁴

Endvidere, som nævnt ovf., opretholdes denne parallelitet mellem vestnorsk og oldislandsk i fordelingen med ca. 100 års forskydning mellem Jónsb. og Gulat. II. Begge har en høj frekvens for brugen af *hvervetna þar sem*.

TYPE 2:

a: *hvervetna er*: 8 ekss.

b: *hvervetna sem*: 1 eks.

Ekss. med *hvervetna* alene fungerende som korrelat er kun noteret med 9

¹¹ Ibid.: 37.

¹² Ibid.: 36–8.

¹³ Ibid.: 37.

¹⁴ Johannessen & Simensen 1975: 54, 64; Seip 1955: 94 (24), 229 (10); ... ONP 1989: 443, 444; Grøtvedt 1939: 7.

ekss. Ingen ekss. i det ældste norrøne materiale. Om fordelingen kan anføres flg.:

a: 8 ekss. med *hvervetna er*: 5 i gammelnorsk, noteret i: fx Elis (21.10), Frostat. I (503.14), Gulat. II (111.2, 113.25); 3 i oldisländsk, noteret i Járns. (268.33, 274.18) og Maur. II (654.11).

b: *hvervetna sem*: blot noteret med et enkelt eks. i gammelnorsk: Landsl. (147.11).

Sammenfattende kan således om brugen af de 2 hyppigst forekommende korrelater fastslås flg.: *hvervetna þess* (+ normalt *er*-sætn.) bruges oftest i de ældste norrøne kilder (indtil ca. 1250), herefter som regel, især i 14. årh., *hvervetna þar* (+ normalt *sem*-sætn.). Der henvises tabellen ovenfor.

Det normale for korrelatets syntaktiske position er kontaktstilling. Af 55 ekss. er blot noteret distans ved 4. De 3 er af typen: *hvervetna ... er* (Gulat. II, fx 111.2, Járns., fx 274.18) og et enkelt har: *hvervetna þar* adskilt fra den efterfølgende *sem*-sætn. af konj. *ok* (Cod. Tunsb. 87.9).

Ledsættn. kan have foran- (FS) eller efterstilling (ES):

FS: En *hvervitna þess er* menn eigu lax a. þa scal hvęrr gęra vęiði vel i sinni a (...). (Æ. Gulat. I 499.16).

En *hueruetna þar sem* syslu maðr teker vtlęğðar mann. þa skal hann fa mann til at refsa honom. eptir þingmanna dome (Gulat. II 107.25).

En *hvervitna er* soknar maðr tekr utlegðar fe. þa skal hann fa mann til at refsa þeim manne er a þing kęmr (Járns. 268.33).

ES: Þar er maðr cavpir arfvön at avðrom. þa a þat at hallda *hvervetna þess er* þeir cavpa saman vel laúst (...). (Grág. 236.3).

oc a þessi skipan at standa *huærrvetna þar sem* þær hittazt (Hirdskrá 407.4).

(...) ok gaf henni til þess valld, at hun skyllði gera sem hann siolf(r), at vęgsama gropt heilagra pislarvotta guds ok endrbęta kirkiur heilagar *hvervetna, er* adr voru nidr brotnar (Maur. II 654.11).

Fordelingen af foran- og efterstilling er: 36 FS og 19 ES. Bortset fra 2 (Strgl. 46.20; Sth. 75r.21) er samtlige FS-ekss. noteret i jur. litt., hvor de fungerer som indleder af retsreglens forudsatte del. Ved ES er 5 noteret i episk kontekst (fx Elis 21.10; Jart. 348.8, Nik. 45.12, Maur. II 654.11); de øvrige 14 i den jur. litt.; heraf udgør 7 en speciel type, der indgår i sammenhænge, hvor en supplerende, generel bestemmelse kobles på en forudgående retsregel, som der refereres til med et anaforisk *svá*: fx Nu

tekr maðr marksteina upp or iorðu oc setr niðr i oðrum stað oc fārir a lut þes er mot honum a. þa er hann sekr aleigu við konung fyrir utan iarðir nema hans lausa fe uinniz eigi sva at konungr hafi .xiiij. merkr. þa uirðiz i iorð ef hann a. oc sva skal *hveruitna þar sem* .xiiij. marka sekt ligr við (Jónsb. 335.3). Se endv.: Frostat. I 505.3, Gulat. II 111.2, 127.30, Járns. 274.18, Jónsb. 191.28.

4. Korrelatets semantiske struktur

Da de 3 led (i.e. *hvervetna þess*, *hvervetna þar* samt *hvervetna* alene) som korrelat kan vikariere for hverandre giver det selvfølgelig god mening at behandle dem samlet, som det er sket indtil nu. Ser vi på strukturen i disse 3 led, er der syntaktisk set tale om 2 typer af korrelater: 1. *hvervetna* alene (m. 9 ekss.), 2. *hvervetna* + et pronominalelement med hh. uden deklination svarende til: a. *hvervetna* + *þess* (15 ekss.) hh. b. *hvervetna* + *þar* (31 ekss.). Disse 2 korrelattyper (a/b) er i princippet opbygget på samme måde, i.e. bestående af et *hv-adverbium* + et *determinativt, pronominalt led* (*þess*, *þar*). Når Naumann opfatter brugen af *þess* som pleonastisk, må det nødvendigvis også gælde for *þar*.¹⁵ Denne analyse af korrelatet er næppe holdbar og rammer slet ikke det centrale ved konstruktionstypen. Forholdet er snarere det, at ganske vist er *hvervetna* korrelat for den adverbialrelative sætning, medens pronominalelementet (altså *þess* og *þar*) skal fungere som et determinativt, sætningsssammenbindende led mellem over- og undersætning og er således særdeles nødvendigt set fra et textlingvistisk synspunkt. Ved sin påstand ender Naumann også med at gøre normalkonstruktionen til en undtagelse og dermed vende forholdet mellem typerne 1 og 2 på hovedet, hvilket også kan underbygges med det statistiske faktum, at type 1 (*hvervetna*) kun er noterede m. 9 ekss. og type 2 (*hvervetna* + *þess/þar*) m. 46, svarende til næsten 85 % af samtlige korrelater. M.h.t. styrelsesforholdene ved korrelattype 2, ser vi, at der i de ældste tekster består et rektionsforhold mellem *hvervetna* + *þess*.¹⁶ Denne rektion neutraliseres imidlertid, især i yngre tekster fra det 14. årh., således at vi nærmest får et enerådende korrelat *hvervetna* + *þar*.

¹⁵ Naumann 1979: 38.

¹⁶ Nygaard 1905: prg. 129, anm. 3b.

5. Dokumentation

5.1. Frekvens og distribution: *hvervetna þess er, hvervetna þar sem*

I. Gammelnorsk: Det ældste: En *hvervitna þess er* menn eigu lax a. þa scal hværr gæra veyði vel i sinni a (...) (Æ. Gulat. I 499.16), *hvervitn(!) þess er* menn skilr a umb sętr. eða a marcteig (...). þa hefir sa sitt mal er vitni ber til (Æ. Gulat. I 499.28), En *hvervetna þess er* manne firrizk frendsime fra uppnama monnum ut þa fællr bot þriðungi sem tala rennr til (Æ. Gulat. II 12.13); — **13. årh.:** *hvervetna þess er* maðr verðr gort obota maðr. þa hevir hann firi gort fe sinu en eighi erfvingia sinna (Eidsivat. 523.31), nu gæti guð hans her oc *huervetna, er* huervetna gætir i sinni miskunn (Elis 21.10), oc sua sem þar er nestr. ef norðan kœmr hær at. oc *huæruitna þar sem* hærs er mest von. en huær annarra varðuiti við konong mork silfrs (Landsl. 146.23), þa er hann sækr oyri silfrs við konong firir huært er misser *huæruitna sem* þat er (Landsl. 147.11); — **14. årh.:** En *huæruitna þær sem* þess verdar uart med sannu profe ber at þær kome skiotleggh refsingh eftir (Cod. Tunsb. 52.10), *Hueruetna þar sem* sa kærer firir rettaranum er misgort er viðr. þa a rettarinn fyrri rett at gera. þeim (...) (Gulat. II 116.13), oc a þessi skipan at standa *huærvetna þar sem* þæir hittazt (Hirdskrá 407.4), ok sua skal *hueruetna* þessi vaada verk bota, er þeir hafazt þat at er til nytsemðar hóyrir (...) (Gulat. II 111.2); — **II. Oldislandsk: Det ældste:** en *horvetna þes er* mikil es fiar ágirnan. þa mun fylgia þar metnaþar girnir meþ (...) (Sth. 75r.21); — **13. årh.:** oc *huervetna þess er* manna fundir verða þa scolot þit sva samsáttir sem aldregi hœfiz þetta yckar a meðal (Grág. 206.3), Þar er maðr cavpir arfvón at avðrom. þa a þat at hallda *huervetna þess er* þeir cavpa saman vel lavst (...) (Grág. 236.4), *huervetna þess er* þingmenn verða vittir a alþinge þa a þat fe halft umboðsmaðr konongs en halft þingmenn aller (Járns. 259.28), var síþan leitáT vaNdliga *hvervetna. þar er* hvg com oc von þóTe vera (Jart. 348.8), En *hvervitna er* soknar maðr tekr utlegðar fe. þa skal hann fa mann til at refsa þæim manne er a þing kœmr (Járns. 268.33); — **14. årh.:** *Hvervitna þar sem* menn skulu giöra laga stefnur manna a þingi eða heima til lögmannz. þa skal gera halfs manaðar stefnu (...) (Jónsb. 193.5), oc sva skal *hueruitna þar sem* .xij. marka sekt liggr við (Jónsb. 335.6), *Hveruitna þar er* maðr hefir heimilld til þes gripar er tekinn er fra manni eða stolinn (...) (Jónsb. 332.12); — **15. årh.:** (...) at vegsama gropt heilagra pislarvotta guds ok endrbæta kirkiur heilagar *hvervetna, er* adr voru nidr brotnar (Maur. II 654.13).

5.2. Korrelatets position: distans.

I. **Gammelnorsk:** ok sua skal *hueruetna* þessi vaaða verk bóta, *er* þeir hafazt þat at er til nytsemdar höyrir (...) (Gulat. II 111.2), Ok þúi skal domren *huaruetna* til hins betra föra *er* þeir vítu iamuist til huarstueggja (...) (Gulat. II 113.25); — II. **Oldislandsk:** oc skal sua *huervitna* þesskonar vadaverk fára *er* þær hafaz þat at er (...) (Járns. 274.18).

6. Fortegnelse over excerperede og citerede kilder

De med ^x angivne tekster regnes normalt for at være norske.

Bisk. = *Biskupa sögur*. Kph. 1858.

Borgart. = ^x*Borgartings-Christenret*; NGL I, s. 363–72.

Cod. Tunsb. = ^x*Codex Tunsbergensis*; NGL III, s. 17–8, 32–3, 44–55, 63–6, 70–1, 72–3, 86–8, 88–90, 93–4, 94–5, 96, 97, 114–5, 118–20, 125–8, 128–31, 132–4; samtlige excerperede tekststykker er skrevet af hånd d (jfr. NGL IV, s. 426, 428–30).

Eidsivat. = ^x*Den ældre Eidsivathing- eller Borgarthings-Lov*; NGL II, s. 522–3.

Eidsivat. II = ^x*Eidsivatings ældre kristenret*; NGL I, s. 394–406.

Elis = ^x*Elis saga ok Rosamundu*. (...) von Eugen Kölbing. Heilbronn 1881, s. 1–31.9 (red: D–G 4–7 B fol.).

Frostat. I = ^x*Ældre Frostatingslov*; NGL II, s. 501–15.

Frostat. II = ^x*Ældre Frostatingslov*; NGL IV, s. 30–1.

Grág. = *Grágás*. Islændernes Lovbog i Fristatens tid, udg. (...) af Vilhjálmur Fin- sen for det nordiske Literatur-Samfund. I–II. Kbh. 1852; I: s. 193–250.

Gulat. II = ^x*Gulatingslov*; The Old General Law of the Gulathing by George T. Flom; Illinois Studies in Language and Literature. XX. Urbana 1937, s. 103–33.

Gunnl. = *Gunnlaugs saga orsmtungu*. STUAGNL. XLII. Ved Finnur Jónsson. Kbh. 1916, s. 2.13–59.

Hirdskrá = ^x*Hirdskrá*; NGL II, s. 391–419.

HMS = *Heilagra Manna Sögur*. I–II. Kria. 1877.

Járns. = *Járnsíða*; NGL I, s. 259–87.

Jart. = *Jarteinabók*; Bisk. I, s. 333–56.

Jónsb. = *Jónsbók*; NGL IV, s. 187–210, 330–40.

Jónsb. II = se Jónsb. 1904 samt Jónsb. II ndf. (7)

Landsl. = ^x*Landsloven*; NGL IV, s. 145–9.

Maur. I = *Mauritius saga*; HMS. I, s. 656–8.

Maur. II = *Mauritius saga*; HMS. I, s. 643–56.

NGL = *Norges gamle Love indtil 1387*. Udg. ved R. Keyser, P. A. Munch m.fl. I–V. Chria. 1846–95.

Nik. = *Nikolaus saga erkibiskups*; HMS. II, s. 41–6.

- Sth. = *Stockholmske homiliebog*; Andrea van Arkel — de Leeuw van Weenen (ed.): *The Sthm. Perg. 15 4°*. A diplomatic edition and introduction. (Utrecht) 1977.
- Strgl. = *Strengleikar*, *Strengleikar*. Kjeldeskriftfondet by Robert Cook and Mattias Tveitane. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. *Norrøne tekster*, nr. 3. Oslo 1979, s. 4–62.
- Æ. Gulat. I = *Ældre Gulatingslov*; NGL II, s. 495–500.
- Æ. Gulat. II = *Ældre Gulatingslov*; NGL IV, s. 3–6, 8, 10–13.
- Æ. Gulat. III = *Ældre Gulatingslov*; Fragment AM 315 E of the Older Gulathing's Law. By G. T. Flom. *Univ. of Illinois. Studies. Vol. 13*. 1928, s. 38–41.

7. Bibliografi

- Bemerkninger 1917: se Nygaard 1917.
- Cleasby, R. 1957: Richard Cleasby & Gudbrand Vigfusson *An Icelandic-English Dictionary*; 2. ed. suppl. by William Craigie. Oxford.
- Damsgaard-Olsen, Th. og Ruus, H. 1982: KWIC-konkordans over *Strengleikar* (ikke publ.).
- Fix, h. 1984: *Wortschatz der Jónsbók*. Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 8. Frankfurt a.M. etc.
- Fossestøl, B. 1980: *Tekst og tekststruktur. Veier og mål i tekstlingvistikken*. Oslo etc.
- Fritzner, J. 1888–1896: *Ordbog over Det gamle norske Sprog* I–III. Kria. = OGNS; se endv. Hødnebo, F. 1972.
- Fritzner, J. 1972: *Rettelser og tillegg* IV. Oslo etc.
- Grøtvedt, P. N. 1939: *Lydverket i lovhåndskrifter fra Borgartingslag 1300–1350*. Oslo.
- Hansen, F. 2002: "Temporalsubjunktionerne *ádr* (*en*) og *fyr* (*en*) i norrønt sprog"; *Arkiv för nordisk filologi* 117. Lund
- Holtmark, A. 1955: *Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250*. Utg. av Gammelnorsk ordbogsverk. Oslo.
- Jónsbók 1904: *Jónsbók og Réttarbætr*. Udg. efter haandskrifterne ved Ó. Halldórsson. Kbh.
- Johannessen, O. J. & Simensen, E. 1975: *Norsk språk 1250–1350*. Oslo, Bergen.
- KLNM: *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 1 ff. Kbh. 1956 ff.
- Kålund, Kr. 1889: *Katalog over den Arnagnæanske håndskriftsamling* I–II. Udg af kommissionen for det Arnagnæanske Legat. Kbh.
- Kålund, Kr. 1900: *Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i det store kongelige bibliotek og i universitetsbiblioteket (...)*, udg. af kommissionen for det Arnagnæanske Legat. Kbh.
- Larsson, L. 1891: *Ordforrådet i de älsta isländska handskrifterna*. Lund.
- Naumann, H.-P. 1979: *Sprachstil und Textkonstitution. Untersuchungen zur alt-*

- westnordischen Rechtssprache*. Beiträge zur nordischen Philologie 7. Basel & Stuttgart.
- NGL v 1895: *Norges gamle Love*. v. *Glossarium*, s. 57–864. Ved Gustav Storm og Ebbe Hertzberg. Chria.
- Nygaard, M. 1905: *Norrøn syntax*. Kria.
- OGNS: se Fritzner, Johs. 1888–96.
- ONP 1989: *Ordbog over det norrøne prosasprog. Registre*. Udg. af Den arnamagnæanske kommission. Kbh.
- Seip, D. A. 1955: *Norsk språkhistorie til omkr. 1370*. 2. utg. Oslo.
- Ståhle, C. I. 1958: *Syntaktiska och stilistiska studier i fornsvensk lagspråk*. Lund.
- Ståhle, C. I. 1965: *Lagspråk; Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder x* (KLNLM), sp. 167–177. Kbh.

8. Håndskrifter, hvorpå citerede og benyttede tekstudgaver er baseret

Der henvises til fortegnelsen over excerperede og citerede kilder ovenfor (pkt. 6).

I. Gammelnorsk: Det ældste: Æ. Gulat. I = NRA I B/ca. 1200; – Æ. Gulat. II = AM 315 f fol/ca. 1200; — 13. årh.: Eidsivat. = NRA I A/ca. 1230; – Elis = DG 4–7 B fol (hd. I)/ca. 1250; – Frostat I = NRA I C II/ca. 1250; – Frostat. II = AM 315 k fol/ca. 1250; – Gulat. I = Don. var. 137, 4to/ca. 1250–1300; – Landsl. = NRA 5/ca. 1300; – Strgl. = DG 4–7 fol (hd. II)/ca. 1270; – Æ. Gulat. II = AM 315 e fol/ca. 1240; — 14. årh.: Borgart. = AM 78, 4to/ca. 1320–1325; – Cod. Tunsb. = Ny kgl. sml. 1642 d, fol/ca. 1320–1330; – Eidsivat. II = AM 68, 4to/1300–1325; – Gulat. II = Gl. Kgl. Sml. 1154 fol/ca. 1350–1360; – Hirdskrå = AM/323 fol/ca. 1320–1350; —

II. Oldislandsk: Det ældste: Sth. = Holm 15, 4to/ca. 1200; – Nik. = AM 655 III, 4to/ca. 1200; — 13. årh.: Grág = GKS 1157 fol/ca. 1250; – Gunnl. = Sth. 18, 4to/1300–1350; – Járns. = AM 334 fol/ca. 1271–1281; – Jart. = AM 645, 4to/ca. 1220; – 14. årh.: Jónsb. = GKS 3268, 4to/ca. 1350; – Jónsb. II = AM 351 fol/ca. 1350–1360 m. var. fra bl.a. AM 350 fol/ca. 1363, GKS 3269a, 4to/ca. 1350; — 15. årh.: Maur. II = AM 235 fol/ca. 1400.